

МОДЕЛЬ СВІТУ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ

Стаття є актуальною у світлі тенденцій сучасних поліпарадигмальних досліджень, оскільки є узагальненням і систематизацією трьох лінгвістичних парадигм (лінгвопоетичної, лінгвокогнітивної й поетико-когнітивної), спрямованих на побудову поетичної моделі світу як конструкту, у якому втілено глибинний зміст поетичних текстів у різні культурно-історичні періоди. Мета, завдання, результати й висновки статті зумовлені розкриттям специфіки поетичного світосприйняття, втіленої у поезії британського романтизму, модернізму й постмодернізму.

Ключові слова: модель світу, поетична картина світу, поетичний текст, концептуальні тропи, лінгвокогнітивний конструкт.

Moskvychova O. A. The Model of the World in Poetry. *The article is dedicated to the embodiment of reality in the poetic picture of the world of the British poetry of the XIX-XXIst centuries by means of the linguistic and poetic analysis of tropes as the way to actualize cognitive processes of the formation of the picture of the world. By means of linguistic, poetic and cognitive analysis it is investigated the cognitive style of poets of the British romantic, modern and post-modern periods. From the position of cognitive linguistics and cognitive poetics poetry is analyzed in the article as the embodiment in the poetical work of the result of cognition of a poet and his interpretation of reality from the position of his physical, social and cultural experience. In cognitive poetics it is accentuated the viewpoint of the researches of poetry on the metaphorical human's cognition and the possibility to conceptualize reality by a human on the basis of corporal experience. In the reconstruction of the poetical model of the world of the British poetical texts of the XIX – XXIst centuries is accentuated on the notion of poetry and poetic texts, on the reflection of reality in poetry, on esthetic aspect of poetry and on linguistic and communicative peculiarities of poetry. The article is actual as the generalization of linguistic, poetic and cognitive paradigms aimed on the construction of the model of the world of different cultural and historic periods. The aim and the results of investigation are determined by the specification of the poetical viewpoint embodied in the British poetry of romantic, modern and post-modern periods.*

Key words: model of the world, poetical mapping of the world, poetical text, conceptual tropes, linguistic and cognitive construct.

У процесі дослідження моделі світу в поезії є доцільним звернення до ієрархії понять «поетична картина світу» – «модель світу». Так, поетична картина світу становить узагальнений суб'єктивний образ об'єктивної реальності, котрий створено в результаті сприйняття, осмислення й інтерпретації довкілля поетом [2]. Поетична картина світу постає поетичною альтернативою реальному або фізичному світові. Це образ світу, змодельований митцем крізь призму його свідомості, результат його духовної активності. Поетичні тексти кожного автора, у комплексі є тим матеріалом, який репрезентує поетичну картину світу поета [2]. Остання акумулює в собі мовну та концептуальну картини світу певної нації і може бути синонімічною до індивідуально-авторської картини світу поета, оскільки є не «сфотографованим» знімком реальності, а суб'єктивним образом об'єктивної дійсності, відображеної в поетичному тексті [2]. Поетична картина світу – це системна та цілісна структура, детермінована особистістю поета, особливостями його образного мислення, світосприйняття, світогляду [1; 2]. Вона

є антропоцентричною, зумовленою образністю внутрішнього світу поета, у якому віддзеркалюється, суб'єктно переломлюється реальна дійсність [2]; образним відображенням мовної та концептуальної картини світу поета [2]; художньою картою світу, репрезентованою в поезії.

Актуальність статті визначається її відповідністю загальним спрямуванням сучасної лінгвістики на вивчення зв'язку між мовою, мисленням і культурою, на розробку способів експлікації концептуального змісту поетичних текстів для реконструкції світобачення поетів шляхом конструювання й декодування поетичної моделі світу. Стаття є актуальною у світлі тенденцій сучасних поліпарадигмальних досліджень, оскільки є узагальненням і систематизацією трьох лінгвістичних парадигм (лінгвопоетичної, лінгвокогнітивної й поетико-когнітивної), спрямованих на побудову поетичної моделі світу як конструкту, у якому втілено глибинний зміст поетичних текстів у різні культурно-історичні періоди.

Мета статті – дослідження лінгвокогнітивних механізмів формування та декодування поетичної моделі світу, якою вона є в поетичних текстах Великої Британії XIX–XXI століть, для розкриття специфіки поетичного світосприйняття, утіленої в поезії британського романтизму, модернізму й постмодернізму.

Досягнення окресленої мети зумовлює розв'язання таких завдань:

- визначити особливості поетичного тексту як специфічного засобу відтворення дійсності і форми естетичної комунікації в лінгвопоетичних дослідженнях;
- з'ясувати сутність потрактування поетичного тексту в контексті теорії когнітивної лінгвістики, зосередивши увагу на художній картині світу й моделі світу в поетичних творах;
- висвітлити специфіку поетичного тексту в ракурсі теорій когнітивної поезики, зокрема, теорії втіленого розуміння, теорії концептуальних тропів, теорії концептуальної інтеграції ментальних просторів.

Об'єктом дослідження є лексико-семантичні тропи (епітет, метафора, образне порівняння, метонімія, оксиморон і метаморфоза) у британських поетичних текстах XIX–XXI століть як вербальні засоби актуалізації когнітивних процесів формування поетичної моделі світу.

Предмет дослідження – когнітивний потенціал тропів як вербальних засобів об'єктивації лінгвокогнітивних механізмів формування та декодування поетичної моделі світу, опрідметненої в словесній тканині поетичних творів британського романтизму, модернізму й постмодернізму.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому *вперше* в сучасному мовознавстві:

- буде з'ясовано роль лексико-семантичних тропів, насамперед епітета, метафори, образного порівняння, метонімії, оксиморону та метаморфози в об'єктивації таких когнітивних процесів формування поетичної моделі світу, як: фокусування, аналіз, синтез, абстрагування, специфікація, конкретизація, асоціація та порівняння;

- буде встановлено когнітивне підґрунтя формування поетичної моделі

світу та простежено його динаміку в британській поезії романтизму, модернізму й постмодернізму;

— буде змодельовано концептуальні тропи поетичної моделі світу й досліджено історично зумовлені тенденції концептуалізації особливостей поетичного світобачення британських поетів романтизму, модернізму й постмодернізму.

Поетична картина світу виникає структурно відображенням у свідомості поета динамічним і глобальним образом світу, що є результатом творчої активності та пізнавальної діяльності поета. Вона характеризується лінгвістичною та екстралінгвістичною сутністю й виражає в образній мовній формі естетичне бачення світу автором. Функційно поетична картина світу здатна до концептуалізації та категоризації суб'єктивного світосприйняття поета. Дослідники виокремлюють такі її особливості, як: суб'єктивність, особистісний характер, культурологічність і креативність. Встановлено, що поетична картина світу – вторинна та опосередкована картина світу, яка залежить від мовної та індивідуально-авторської концептуальної картини світу поета.

Екстраполюючи тлумачення поетичної картини світу в лінгвістиці, розуміємо її потракування різнобічно, а саме:

- як структуру свідомості поета;
- як динамічний і глобальний образ світу, який є результатом творчої активності та пізнавальної діяльності поета;
- як естетичне моделювання в поетичному тексті концептосфери окремого поета, що становить систему концептів, вербалізованих у вірші та всій поетичній спадщині поета [1, с. 151-153];
- як створену поетом картину світу з метою відірватись від реального світу відчуттів та інтенцією змінити навколишній світ [1, с. 151-153; 2];
- як картину світу, що наповнена духовним життям поета, у якій він знаходить творчий спокій та впевненість, які він не в змозі знайти в реальному житті [1, с. 151-153; 2];
- як картину світу, що пов'язана з так званним «прототипічним світом», тобто корелятом реального світу в концептуальному просторі поетичного тексту, що є сукупністю колективного досвіду певної нації й характеризується етнічною та культурною специфічністю [1, с. 151-153; 2].

Онтологія поняття «модель світу» сягає глибин міфопоетичної традиції, у якій модель світу з'являється міфопоетичною моделлю світу, що є скороченим і спрощеним відображенням усіх уявлень людства про світ у кожному культурно-історичному періоді. Міфологічній моделі світу властива біко-лажність, тобто підпорядкованість системі протилежних бінарних ознак, що є найбільш універсальними для опису семантики цієї моделі [3]. Визначення терміна «модель світу» у лінгвістиці ґрунтується на постулаті про здатність різних знакових систем моделювати світ по-різному [3]. Моделювання світу пов'язане з категоріями простору та часу за такими бінарними семантичними опозиціями, як: білий – чорний, безсмертя – смерть, близький – далекий, вертикальний – горизонтальний, верх – низ, весна (літо) – зима,

видимий – невидимий, схід – захід, день – ніч, життя – смерть, чоловічий – жіночий, небо – земля, правий – лівий, сакральний – профанний, світлий – темний, свій – чужий тощо [3].

Зазначені опозиції є основою для припущення про наявність взаємопов'язаних універсальних понять у кожній національній культурі, а саме: час, простір, зміни, причина, доля тощо [3]. Ці поняття постають тими факторами, які допомагають людині отримувати певні враження від зовнішнього світу і створювати власну модель світу в уяві, оскільки вона – програма поведінки для особистості зокрема й усього суспільства загалом. Ці поняття формують базу для ідей і світогляду суспільства, а також філософських, естетичних, політичних, релігійних концепцій і систем [3].

У процесі дослідження балканської моделі світу встановлена можливість її текстової презентації завдяки комплексів семантичних полів, що становлять список відповідних лексем. Так, просторово-часова складова семантичного поля балканської моделі світу містить лексеми на позначення елементів ландшафту, що структурують реальний світ у вертикальному або горизонтальному спрямуванні (*небо, земля, вода, гора, печера, річка, море, озеро, поле, ліс, дорога, перехрестя*). Враховано також лексеми на позначення елементів простору, що пов'язані з людиною і вказують на антропоцентричність балканської моделі світу (*країна, місто, село, площа, вулиця, дім, храм, палац, млин, магазин*), а також лексеми на позначення елементів часу (*ранок, день, вечір, ніч, північ, світанок, захід сонця, пори року*) [1, с. 151-153].

Існує ряд лінгвістичних досліджень, у яких ототожнюються поняття «картина світу» та «модель світу» [3] завдяки здатності обох відображати світ у свідомості людини, не зважаючи на те, що власне картина світу уможливорює таке віддзеркалення, а модель світу є тією матрицею або сіткою, що структурують відображений світ у свідомості особистості, і в такий спосіб моделюють його.

Модель світу є тією «сіткою координат», за допомогою якої стає можливим сприйняття людством навколишньої дійсності та конструювання образу світу в уяві людини [3]. Ця «сітка координат» є однаковою для різних людей, але та картина світу, що моделюється в її межах, є різною і залежить від екстралінгвальних чинників (комунікативних, когнітивних, прагматичних, соціокультурних), які впливають на формування картини світу етносу [1]. Модель світу можна порівняти зі схемою, наповненою відображеними у свідомості індивіда об'єктами довкілля. У процесі сприйняття дійсності людиною виконуються когнітивні операції, спрямовані на переплетіння фрагментів реального світу, на висунення власних припущень, на виникнення певних сподівань та асоціацій.

Модель світу в поетичних творах, яку в контексті статті синонімічно розуміємо як поетичну модель світу, досліджено крізь призму індивідуально-авторської поетики творчості окремого поета або поетичної спадщини окремого культурно-історичного періоду. Так, її потрактовано як альтернативу реальному світові і як образ світу, що змодельовано поетом у результаті його духовної активності [1, с. 151-153; 3]. Кожна культурно-історична

епоха й кожен лінгвістичний напрям моделюють власну поетичну модель світу. У структурно-семіотичному напрямі поезія – замкнена семантична система з ускладненим змістом і структурою, а в межах лінгвістичного антропоцентризму поезія співвідноситься з образом світу, який є основою для формування світогляду людини. У структурованні моделі світу в поезії будь-якої епохи зацентровано на активній ролі особистості поета в побудові вербального образу світу, а також активній ролі мови в процесах мислення та конструювання моделі світу в поетичному тексті [3].

Модель світу в поезії структурована завдяки використанню поетом улюблених ним об'єктів реального світу в поетичній творчості в ієрархії. Вона ґрунтується на семантичних версіях або образах предметів і явищ дійсності як результат структурування поетом навколишнього світу. Власне, модель світу в поетичному тексті моделюється поетом завдяки наповненню її семантично подібними або суміжними образами різних об'єктів реальності та може повністю або частково відповідати їй [3].

У такий спосіб досягається задум поета перетворити колосальну масу окремих, фрагментарних явищ дійсності у єдину й організовану поетичну цілісність. Образно модель світу в поетичному тексті можна уявити у вигляді кола, оскільки поезія є замкненим колом, витканим із почуттів, які виникають під впливом дійсності як у поета, так і в читача [3].

Модель світу в поезії конструюється завдяки цілісному позначенню певної сукупності об'єктів, а також шляхом моделювання різних об'єктів реальності в єдиному ракурсі або крізь одну семантичну призму. Модель світу в поезії – не є предметним світом поетичних текстів, а постає тим предметним світом, який сфокусовано поетом в єдиному ракурсі його світобачення [3].

Залежно від набору магістральних слів, які є основою моделювання моделі світу в поетичному тексті, виділено окремі метафоричну й метонімічну, а також змішану (метафоричну й метонімічну водночас у межах поетичного тексту) моделі [3]. Установлено три основні вектори моделі світу в поезії, а саме:

- онтологічний вектор, тобто завдання поета в моделюванні ним поетичного світу;
- вербальний вектор, тобто мовний складник моделі світу в поезії;
- когнітивний вектор, тобто креативна поетична творчість поета [3].

У контексті статті модель світу в поетичному тексті не лише розуміється нами як відбиття реальної дійсності у свідомості поета й утілення його світобачення в межах поетичного тексту задля реалізації поетичної інтенції шляхом використання ним словесних поетичних образів [3]. Модель світу в поезії усвідомлюємо як лінгвокогнітивний конструкт, змодельований завдяки наповненню концептуальними тропами й концептами, оскільки поетичний текст аналізуємо з позиції когнітивної лінгвістики та когнітивної поетики. Вербалізація концептів і реконструкція концептуальних тропів у поетичній творчості британських поетів XIX – XXI століть надає змогу не лише з'ясувати лінгвокогнітивні механізми формування й декодування моделі світу в поетичній спадщині романтизму, модернізму та постмодернізму,

а й встановити її концептуальну природу, що акумулює в собі як онтологічний, вербальний, так і когнітивний вектори, тому що когнітивна складова моделі світу в поезії не лише втілює креативну поетичну творчість поета та його онтологічний поетичний задум, а й реалізується в межах поетичного тексту вербальними засобами у словесних поетичних образах, завдяки яким постає можливим виявити концепти та реконструювати концептуальні тропи в поезії.

Перспектива подальших досліджень зумовлена вивченням специфіки відтворення дійсності в поетичній моделі світу, якою вона є в британських поетичних текстах XIX–XXI століть, шляхом лінгвопоетичного аналізу лексико-семантичних тропів як вербальних засобів актуалізації когнітивних процесів формування поетичної моделі світу, а також виявленню аксіологічно забарвлених глибинних смислів, специфічних для когнітивного стилю поетів британського романтизму, модернізму й постмодернізму, шляхом лінгвокогнітивного й поетико-когнітивного аналізу визначеної тропіки, що передбачає застосування когнітивно-дискурсивних стратегій інтерпретації смислу поетичної моделі світу, а саме: реконструкцію аксіологічно навантажених художніх концептів як складників поетичної моделі світу, моделювання концептуальних тропів як когнітивного підґрунтя формування поетичної моделі світу та конструювання концептуальних блендів як емергентних когнітивних структур утіленого розуміння в поезії британського романтизму, модернізму й постмодернізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Болотнова Н. С.** Коммуникативная стилистика текста : словарь-гезаурис. М.: Флинта: Наука, 2009. 384 с. 2. **Древа Дж. М.** Поэтическая картина мира и феномен свободных ритмов в немецкоязычной поэзии XVIII – XXI веков: генезис, становление, языковые особенности: дис. ... доктора фил. наук. 10.02.04. М., 2012. 378 с. 3. **Лазебник Ю. С.** Модель мира: поэзия. Монография К., 1995. 332 с.

Москвичова Оксана Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри англійської мови та методики її викладання, Херсонський державний університет. Вул. Університетська, 27, Херсон, 73000, Україна.

Tel : +38 0506437900.
E-mail oksana20121980@gmail.com;
<https://orcid.org/0000-0001-7678-5834>

Moskrychova Oksana Anatoliivna – Ph.D in Philology, Associate Professor, Doctoral Student at the Department of the English Language and the Methodology of Teaching, Kherson State University, Universytetska Str., 27, Kherson, 73000, Ukraine.